

Úvod

Slovo „štát“ používame v bežnej reči, akoby označovalo osobu s vlastnou myslou a schopnosťou autonómneho konania. Štát nie je len personifikáciou právneho poriadku, ide aj o špecifickú spoločenskú realitu, ktorej súčasťou je územie a obyvateľstvo štátu. Každý štát má svoje špecifické znaky:

Primárne znaky štátu

- obyvateľstvo (personálny substrát)
- územie (vecný substrát)
- štátna moc (organizačno-normatívny substrát)

Sekundárne znaky štátu

- dane a štátny rozpočet
- štátne symboly
- represívny aparát

1. Personálny substrát: národ, ľud, občania, obyvateľstvo...

Poznáme dve koncepcie národa: *politický* či **občiansky národ** – sem patrí každý, kto má občianstvo príslušného štátu (angloamerické krajiny); *kultúrny* či **etnický národ** – sem patrí každý, kto zdieľa s ostatnými príslušníkmi národa spoločnú kultúru, jazyk, pocit spoločného historického osudu (Európa).

Štátne občianstvo je špecifický verejnoprávny vzťah, ktorého obsahom sú vzájomné práva a povinnosti medzi občanom a jeho štátom (napr. povinnosť slúžiť vo vojsku, záväzok vernosti, právo či povinnosť voliť...). Občianstvo možno nadobudnúť tromi spôsobmi:

- narodením (princíp *ius soli* alebo *ius sanguinis*)
- naturalizáciou (udelenie občianstva štátnym orgánom)
- uplatnením opcie (pri rozpade štátu, napr. ČSFR)

V širšom slova zmysle pod personálnym substrátom štátu rozumieme jeho **obyvateľstvo**, t. j. *osoby natrvalo usadené* na jeho území, či už sú to občania, cudzinci alebo *apoliti*.

Rozlišujeme dva všeobecné **režimy zaobchádzania s cudzincami**: buď s nimi štát zaobchádza v danej oblasti rovnako ako s vlastnými občanmi (čiže *režim identický*), alebo s občanmi nejakého štátu zaobchádza rovnako, ako v danej oblasti predmetný štát zaobchádza s jeho občanmi (čiže *režim recipročný*).

2. Vecný substrát

V pravom slova zmysle ide o územie, ktoré sa chápe ako trojrozmerný priestor vymedzený štátnymi hranicami. **Prírodná**, resp. miestopisná (ortografická) hranica môže byť napríklad vodný tok alebo horský masív. **Umelé** hranice nereflektujú reliéf krajiny a vymedzujú sa v dvoch fázach: delimitácia (na papieri) a demarkácia (v teréne). Územie je priestorom panstva (**imperium**), nie predmetom vlastníctva (**dominium**).

Spôsoby nadobudnutia štátneho územia

- prvotná okupácia
- anexia
- cesia
- územná adjudikácia
- vydržanie
- akcesia

Spôsoby zániku štátnej moci na určitom území

- pričlenenie (integrácia)
- rozčlenenie (dismemberácia)
- odčlenenie (secesia, separácia)
- opustenie územia (derelikcia)

V širšom pohľade zaraďujeme do vecného substrátu štátu aj to, čo môže byť výlučným predmetom vlastníctva štátu (nerastné bohatstvo, vodné toky, vodné plochy, jaskyne...)

3. Organizačno-normatívny substrát

Jurisdikciu štátu tvorí jeho zvrchovaná moc majúca podobu platného právneho poriadku a sústavy orgánov, ktoré tento poriadok tvoria a uplatňujú. Špecifické znaky právneho poriadku sme rozoberali v minulom semestri (forma, záväznosť, výlučnosť, donútenie). K tomu možno pripojiť špecifické znaky štátnej moci: **suverenita, legitimita, legalita, efektivita**.

3.1 Suverenita štátnej moci

Suverenitu ako nevyhnutný pojmový znak štátnej moci formuloval *Jean Bodin*, ktorý pod vplyvom náboženských nepokojov v 16. storočí povedal: „*Štátna moc je absolútna, oslobodená od akýchkoľvek pút, neobmedzená moc nad občanmi a poddanými.*“

Obsah pojmu suverenity:

i) štátna moc je **nezávislá** smerom navonok (vo vzťahu k ostatným štátom) – v medzinárodnom práve platí zásada zvrchovanej rovnosti stanovujúca, že štát nemožno nútiť k plneniu záväzkov, s ktorými nesúhlasil. Pri kolektívnom rozhodovaní je potrebná jednomyselnosť. V rámci EÚ bola táto zásada prelomená.

ii) štátna moc je **najvyššia** smerom dovnútra (vo vzťahu k vnútroštátnym subjektom) – každý štát má ústavodarný orgán, ktorý má tzv. kompetenčnú kompetenciu (*Kompetenzkompetenz*), t. j. právomoc rozhodovať o tom, aké právomoci majú mať ostatné orgány. Štátu sa musia podriaďovať aj všetky súkromné subjekty pod hrozbou štátneho donútenia.

Diskusia: iii) Je štátna moc aj **neobmedzená**? Bodin, Hobbes a ďalší zástancovia absolutistickej moci tvrdili, že suveréna nemožno obmedziť, pretože nad ním z povahy veci nemôže stáť žiadny vyšší vládca. Táto téza je však mylná, pretože myšlienka absolútnej moci je vnútorne protirečivá, pričom podriadenie sa určitým pravidlám môže byť prejavom vlastnej sebalimitácie.

Obmedzenie suverenity môže byť **právne a faktické**:

Právne obmedzenie má podobu povinnosti dodržiavať dobrovoľne prijaté právne pravidlá patriace predovšetkým do systému medzinárodného práva alebo do systému práva EÚ. Právne obmedzenie suverenity je možné aj prostredníctvom ústavného práva (napr. klauzula večnosti či ľudské práva).

Faktické obmedzenie sa prejavuje v tom, že štát má zmenšený manévrovací priestor pri realizácii svojej moci, hoci sa dobrovoľne nepodriadil žiadnym právnym pravidlám. Zdrojom obmedzenia môže byť mocenská realita medzinárodnej politiky (napr. okupácia), úzka ekonomická integrácia, nedostatok strategického nerastného bohatstva, rozsiahle živelné pohromy a pod.

3.2 Legitimita štátnej moci

Štátna moc musí byť legitímna, teda uznaná obyvateľmi štátu (faktická legitimita) alebo hodná ich uznania (normatívna legitimita). Túto problematiku sme rozobrali v predchádzajúcej prednáške ako aj v prednáške o preskriptívnych teóriách vzniku štátu.

3.3 Legalita štátnej moci

Štátna moc musí konať v súlade s vopred stanovenými pravidlami (formálno-právna racionalita moci podľa Maxa Webera). Bez právnych pravidiel sa ani nedá určiť, či konkrétna osoba vystupuje v mene štátu. Bez práva niet žiadneho štátu.

3.4 Efektivita štátnej moci

Štátna moc musí byť reálne schopná presadzovať svoje mocenské zámery a vynucovať právo na svojom štátnom území. V opačnom prípade právo stráca výlučnú normativitu a príslušný štát zanikne.